Bestrijding eikenprocessierups in gemeente Barneveld
aanpak 2020

Johan Ossendrijver – bomen & groenexpert afdeling Beheer openbare Ruimte – Gemeente Barneveld
December 2019.

.

De eikenprocessierups
De eikenprocessierups is de rups van de eikenprocessievlinder. Deze vlinder en haar rups zijn al sinds 1989 onafgebroken in Nederland te vinden. Meestal komen de eerste rupsen begin april uit het ei. Binnen een periode van ongeveer drie maanden eet de eikenprocessierups van de eikenbladeren en vervelt vijf keer. Pas na de derde vervelling maakt de rups de brandharen die voor overlast zorgen. De rupsen gebruiken de herkenbare nesten aan de boom om veilig te vervellen en om zich tot vlinder te ontpoppen. De nesten met brandharen blijven in de bomen hangen als de vlinders zijn gevlogen, en kunnen voor overlast blijven zorgen. De eikenprocessievlinder vliegt vanaf eind juli tot in september. De vlinder legt haar eitjes op eikenbomen en bij warmer weer op de grond.

Eitjes
Een vrouwtje zet 250 tot 300 eitjes af. De eitjes worden afgezet op een- en twee jarige takken in het bovenste deel van de kroon van een eik. De ei afzet vind plaats in de maanden juli tot en met september. De eitjes overwinteren, zijn vorstbestendig en kunnen tot meer dan 20 graden vorst verdragen. In het voorjaar komen ze uit. Meestal begin april. In een warm voorjaar kunnen de rupsen al eind maart uit de eitjes kruipen. Zodra de rupsen uit de eitjes zijn gaan ze op zoek naar voedsel, het blad van de eik. Ze kunnen enige weken overleven door in en aan de knoppen te vreten en in ruststand te wachten tot het moment waarop de knoppen gaan uitlopen en het blad zich gaat ontpoppen.

Verschillende larvenstadia
Vanaf het moment dat er voldoende voedsel is groeien de rupsen als kool en gaan ze vervellen. Na de eerste vervelling verkleuren de rupsen van oranje naar grijs met een zwarte kop en een zwarte streep over de rug. Dit is de tweede larvenstadium. Op de rug staan nu lange witte haren, lichaamsharen, deze uiterlijke kenmerken blijven ze van deze fase houden. In deze fase hebben de rupsen nog geen brandharen die overlast bezorgen.
De eerste brandharen ontstaan als ze in de derde larvestadium terecht komen. Er bevinden zich weinig brandharen op de rupsen, omdat het nog kleine rupsen zijn met een lengte van 1.5 cm en in deze fase maken ze nog geen nesten. Zodra ze in de 4^{e} larvestadium terecht zijn gekomen, ontstaan grotere hoeveelheden brandharen die voor irritaties kunnen zorgen. De kleur van de rupsen is dan grijsgroen met een lichte zone aan weerzijde van hun lijf. Op de rug zijn oranje stippels zichtbaar. De brandharen zijn gegroepeerd in borstels. Op de rug van de rupsen. De lengte van de brandharen varieert van 100 micron (0.1 mm) tot maximaal 300 micron (0.3 mm). Deze brandharen zijn de verdedigingswapens van de rupsen en bij verstoring schieten ze brandharen af. Elke rups bevat zo'n 700.000 brandharen.

Nesten
Vanaf dit stadium verzamelen de rupsen zich om hun nesten te maken. De nesten worden van spinsel gemaakt en kunnen onder takken, takoksels, op de stam, maar ook aan de stamvoet van de eiken gevonden worden. Nadat de rupsen hun nesten hebben gemaakt zullen ze meestal in de nesten blijven tot aan hun verpopping. Ze verlaten de nesten 's nachts en gaan, vaak in processie op zoek naar voedsel. In de ochtend keren ze weer terug in de nesten. In de nesten verzamelen de rupsen hun uitwerpselen en blijven ook de vervelling achter. In de nesten zijn geen eitjes aanwezig. In de nesten vervellen ze naar de 5^{e} en 6^{e} larvestadium. Soms kan het ook gebeuren dat ze al in het 5^{e} larvestadium gaan verpoppen.

De rupsen maken niet alleen in eikenbomen nesten: bij een vroege hittegolf in juni kunnen de de rupsen in de bomen weinig beschutting vinden. Ze verlaten dan de bomen en gaan dan grondnesten vormen. Dit gebeurt als de temperatuur tot boven de 32 graden Celsius oploopt.
De rupsen kunnen in hun laatste levensfase een lengte van ca. 3 cm bereiken. De rupsen leven dan in groepen . Een nest met een formaat van een tennisbal bevat ongeveer 250 rupsen. Alle larvestadia samen duren ongeveer drie maanden, van april tot en met juni. Warm weer kan de ontwikkeling flink bespoedigen; koude en natte omstandigheden kunnen de ontwikkeling sterk vertragen.

<u>Gezondheidsklachten</u>
De brandharen kunnen verschillende gezondheidsklachten veroorzaken:
Huidklachten, neus-, keel- en luchtwegklachten, oogklachten en in sommige gevallen leiden tot braken, duizeligheid, koorts en algehele malaise of een extreem sterke allergische reactie.
De klachten en mate van overlast verschillen per persoon. Ook huisdieren zoals honden en paarden kunnen last krijgen van de brandharen.

Toenemende overlast in Nederland

In de zomer van 2019 hadden grote delen van Nederland te maken met de overlast van de eikenprocessierups. Veel gemeentes, waaronder ook de gemeente Barneveld hadden moeite met het bestrijden van de rupsen ter voorkoming van gezondheidsproblemen.

Het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) besloot eind juli tot het starten van een landelijke coördinatie rond het bestrijden van de eikenprocessierups. Er werd een kennisplatform processierups opgericht. Ook de gemeente Barneveld is actief in het kennisplatform. In dit plan van aanpak beschrijven we wat de landelijke ontwikkelingen zijn en hoe we ons voorbereiden op het voorkomen en aanpakken van de overlast door de eikenprocessierups.

Kennisplatform processierups
Hoofddoel van het Kennisplatform is het verminderen en voorkomen van overlast veroorzaakt door processierupsen in Nederland. Het Kennisplatform is een samenwerkingsverband van verschillende eikenprocessierups-experts en organisaties. Het platform richt zich op inwoners, professionals en overheden. Het biedt informatie over preventie, beheer, bestrijding, eventuele opschaling, (na)zorg, monitoring en evaluatie in relatie tot de eikenprocessierups.

Vanuit het kenniscentrum is de nieuwe leidraad beheersing eikenprocessierups 2019 opgesteld. Ook is er een website www.processierups.nu in het leven geroepen. Hier kan men terecht voor informatie over allerlei aspecten van de eikenprocessierups.

Manieren van bestrijding eikenprocessierups

Het bestrijden van de eikenprocessierups is een manier om het gezondheidsrisico voor mens en dier te verkleinen. Boomeigenaren, overheid en particulier, zijn hiervoor zelf verantwoordelijk. Binnen de lokale overheid is bestrijding van de eikenprocessierups een belangrijk issue.
Een bijzonder aandachtspunt vormen hierin de particulieren. Zij zijn zelf verantwoordelijk voor de bestrijding. Het wordt wel afgeraden om zelf de rupsen te bestrijden, zeker wanneer dit ondeskundig gebeurt.

Bij bestrijding van de eikenprocessierups kan gekozen worden voor preventieve bestrijding en curatieve bestrijding.

Preventief bestrijden
Het preventief bestrijden van de processierupsen vindt plaats voordat de overlast gevende brandharen verschijnen.

Dit kan op twee manieren

- Spuiten met bacteriepreparaten onder Merknaam Xentari. Dit is een biologisch bestrijdingsmiddel. Xentari wordt vanaf de weg de boom in gespoten en komt op het blad. In het middel zitten duizend eiwittoxinen die verpakt zijn in kristalstructuren. Deze structuren lossen alleen op in het darmkanaal van een rups. Daardoor werkt het alleen op rupsen en is het niet schadelijk voor andere insecten. Het spuiten van Xentari moet plaatsvinden in de periode half-eind april tot eind mei.
- Spuiten met nematode. Dit zijn aaltjes die van nature in de grond voorkomen. Deze vorm van bespuiten kan bij voorkeur alleen na 20.00 uur en voor 6.00 uur plaatvinden. De aaltjes verdrogen anders. De aaltjes dringen bij de rups naar binnen waardoor ze dood gaan.

Het spuiten van nematode moet plaatsvinden in de periode half-eind april tot eind mei. De bespuiting zal minimaal twee keer moeten plaatsvinden voor een goed resultaat.

Curatief bestrijden
Zodra de rupsen brandharen hebben is curatieve bestrijding mogelijk.
Bij curatieve bestrijding worden nesten behandeld met lijm en vervolgens handmatig weggenomen of weggezogen. Deze methode moet plaatsvinden in de periode mei tot en met augustus.

Feromoonvallen
De eikenprocessievlinder kan ook gevangen worden met het inzetten van Feromoonvallen. In de feromoonval zit een lokstof die de mannetjes lokt. Het aantal aangetroffen mannetjes geeft een goed beeld van het aantal uitgevlogen vlinders. Feromoonvallen worden opgehangen vlak voor de periode dat de vlinders gaan uitvliegen. Meestal rond de derde week van juli. De piek ligt in augustus en de vluchten gaan door tot september. De landelijke vlindertellingen geven een goede indruk over de regionale verschillen in plaagdruk in Nederland en inzicht in de te verwachten plaagdruk in het aankomende jaar.

De eikenprocessierups in onze gemeente

In de gemeente Barneveld hebben we sinds 2005 te maken met de Eikenprocessierups. De afgelopen jaren heeft zich dat uitgebreid over de gehele gemeente. In de beginjaren werden alleen de nesten weggezogen. Vanaf 2010 is de gemeente begonnen met het preventief spuiten van eikenbomen met Xentari, langs een aantal wegen. Dit is een biologisch middel. middel wordt de boom in gespoten en komt op de bladeren. Doordat de rups hiervan eet gaat hij dood. Bij het toepassen van bespuiting is de gemeente overigens verplicht om hiervan een melding te doen bij de Vlinderstichting. De Vlinderstichting verstrekt een kaart van de omgeving waarop staat waar het middel wel en niet mag worden toegepast. Dit heeft te maken met vlinders die op de rode lijst staan.
Naast het spuiten bestrijden we de eikenprocessierups met het wegzuigen van de nesten.

Monitoren van de eikenprocessierups
We hebben het aantal wegen waar we de eikenprocessierups bestrijden in de loop der jaren uitgebreid. Meer bomen zijn aangetast.. Afdeling Beheer Openbare Ruimte monitort de mate van aantastingen in de gemeente. Dit gebeurt mede op basis van de meldingen die we binnen krijgen via het meldingensysteem (huidige MOR app)
De lijst van aantastingen kwam voort uit monitoren door de eigen dienst en meldingen die we binnen kregen vanuit het meldingen systeem. Vanuit deze lijst hebben we een planning gemaakt om de nesten weg te zuigen.
Ook bewoners nemen initiatieven om de overlast van de eikenprocessierups te bestrijden.
Zo hing het afgelopen jaar een bewoner uit Stroe op eigen initiatief een aantal vogelkastjes op om hiermee kool, en pimpelmezen aan te treken en zo een natuurlijke bestrijding op gang te brengen.

Bestrijdingsaanpak 2020

Overlast van de eikenprocessierups kunnen we niet voorkomen. We kunnen het wel beheersbaar maken. Bij het bestrijden hanteren we de Leidraad beheersing eikenprocessierups 2019. Onze aanpak voor 2020 omvat de volgende maatregelen:

1. Inzetten op meer biodiversiteit: als gemeente willen we meer gaan doen met biodiversiteit. Zoals het aanleggen en beheren van bloemrijke bermen/stroken. Bij het opstellen van een nieuw gazonbestek kijken we hier al naar. Evenals het minder gras maaien voor het krijgen

van meer bloemrijke stroken zie zorgen voor het aantrekken van meer natuurlijke vijanden van de eikenprocessierups: insecten zoals sluipwespen, sluipvliegen, vogels, vleermuizen, kevers roofwantsen en gaasvlieglarven.
30% van ons bomenbestand bestaat uit Eiken. We moeten in ons bestand meer diversiteit gaan aanbrengen. Dit kan plaatsvinden zodra de situatie zich voor doet, zoals bij uitval (bijv. zieke boom) of reconstructies.

2. Meer natuurlijke bestrijding inzetten: aansluiten bij initiatieven zoals bijvoorbeeld van IVN en SGP. Zij hebben een actie op touw gezet om volgelkastjes te laten maken en op te hangen. Dit zal een deel van de oplossing kunnen zijn. Zelf hebben we proefstukjes beplant met vroegbloeiende bloembollen. Deze trekken met name insecten aan die ook de rupsen bestrijden. Ook gaan we Feromoonvallen ophangen. Dit is om een beeld te krijgen van de plaagdruk voor komend jaar.
3. Preventief voor curatief: het middel waar we mee spuiten is het biologische middel Xentari. Bij het zwembad en scholen waar afgelopen jaar de besmetting een probleem was, bekijken we of hier gespoten kan worden. Dit laatste is afhankelijk van de Vlinderkaart. Als het zo is dat hier niet gespoten mag worden, moeten we curatief bestrijden.
4. Voor 2020 willen we het aantal wegen uitbreiden waar we gaan spuiten. Het gaat hier met name wegen waar het afgelopen jaar de besmetting groot was.
5. Communicatie over (belang van) bestrijding van de eikenprocessierups Zoals eerder is aangegeven, is extra aandacht nodig voor de eigen verantwoordelijkheid voor bestrijden van de eikenprocessierups bij particulieren. Alleen samen kunnen we de eikenprocessierups overlast beheersbaar krijgen. Daarom zetten we in op communicatie gedurende de verschillende ontwikkelstadia van de rups, het belang van bestrijden (manieren) en onze aanpak. We verwijzen door naar meer informatie. We beginnen bijtijds en herhalen met regelmaat, zodat particulieren bijtijds op de hoogte kunnen zijn en maatregelen kunnen treffen.

Planning aanpak bestrijding 2020

De planning voor 2020 ziet er als volgt uit:

Wanneer	**Wat**
Januari	Uitzetten opdracht naar aannemer preventieve bestrijding en bewoners communicatie jaarplanning.
Maart/april	Monitoren eitjes op eikenbomen Communicatie over de eikenprocessierups
April	Uitkomen van eerste eitjes Communicatie over de eikenprocessierups
Eind april/begin mei	Communicatie over spuiten van bomen naar bewoners Als er voldoende blad aan de bomen zit preventief spuiten.
Juni	Curatieve bestrijding op kaart vastleggen Communicatie over eikenprocessierups
Juli	Curatieve bestrijding op kaart vastleggen Het uitzetten van Feromoonvallen.
Augustus	Monitoren feromoonvallen
September	Monitoren feromoonvallen
Oktober	Evaluatie.

Kosten 2019
De kosten voor 2019 bedroegen:

- Preventieve bespuiting € 5900,00
- Opvragen gegevens Vlinderstichting € 475,00
- Curatief bestrijden € 144.000,00

Kosten 2020
Om de kosten voor 2020 vast te stellen is lastig.
Doordat we voor 2020 meer willen inzetten op preventieve bespuiting gaan we ervan uit de totale kosten lager uit zullen vallen.

- Preventieve bespuiting € 12.000,-
- Opvragen gegevens Vlinderstichting € 475, 00
- Feromoonvallen € 175.00 per val. € 2100,-
- Curatief bestrijden € 50.000,-